

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE BİR SÖZ GELENEĞİ: MAHLAS-PERVERLİK A WORD TRADITION IN CLASSIC POETRY: STRENGTHENING NICKNAME

Doğan AĞIRMAN*

Öz

Klasik Türk Şiiri'nde şairin asıl hüviyeti dışında kendi şiir dünyasında kullandığı takma ada mahlas denir. Şair, mahlasını salt bir takma addan ibaret olarak kullanmamış aynı zamanda mizacı, hayata bakış açısı, duruşu ve zevki hakkında da bir takım ipuçları vermiştir. Mahlasın bu edebiyattaki yerini ve önemini anlayabilmemiz açısından asırlardır süren bir gelenek haline geldiğini görmemiz yeterlidir.

Çalışmamızda mahlas geleneğinden ziyade şairin mahlası ekseninde gerçekleştirdiği, ayrı bir hüner olarak addettiğimiz mahlas-perverlik/mahlas-perverî kavramı üzerinde duracağız. Araştırmalarımız sonucunda mahlas-perverlik ile ilgili müstakil bir çalışma olmadığını tespit ettik. Bu kavram ilk olarak şuarâ tezkirelerinde karşımıza çıkmaktadır. Kelime yapısı olarak mahlas-perverlik, Arapça "mahlas" kelimesiyle Farça besleyen, terbiye eden, yetiştiren manalarına gelen "perver" kelimesinin birleşiminden oluşan birleşik isimdir. Perver kelimesinin besleyen manasından mecaz olarak mahlas-perverliği şairin mahlasını güçlendirmesi şeklinde düşünmemiz daha doğru olacaktır. Bu kavramla alakalı tezkirelerde karşımıza çıkan örnek beyitlerden mahlas-perverliğin ne olduğunu, nasıl yapıldığını, türlerini, beraberinde hangi söz sanatlarını barındırdığını ve bize şair hakkında ne gibi bilgiler verdiğini gözlemledik. Daha sonra bir kısım divanlarda mahlas-perverliğe örnek teşkil eden beyitler tespit ettik. Tespit ettiğimiz bu örnek beyitlerden yola çıkarak makalemizde mahlas-perverlik nedir, kaç tür mahlas-perverlik vardır, türlerinin özellikleri nelerdir şeklindeki tüm bu sorulara cevaplar verdikten sonra Klasik Türk Şiiri'ndeki yeri ve önemi hakkında birtakım bilgiler verdik. **Anahtar Kelimeler:** Klasik Türk Şiiri, Şair, Mahlas, Mahlas-Perverlik

Abstract

Pseudonym (mahlas) is nickname that is used by poet except his own main identity in Classical Turkish Poetry. Not only the poet use his pseudonym as a pure absolute nickname also remarked some clues about his disposition, perspective of life, stance, and pleasure. It is enough to realize that tradition has been continuing over the centuries to understand in terms of pseudonym's status and importance.

In this research, we will focus on the strengthening nickname (mahlas-perverlik) that assumed as a ability within the scope of poet's pseudonym rather than pseudonym tradition. According to research results, it was determined that there was no independent research about strengthening nickname. This term appears in the collection of poet biographies (tezkire) for the first-time. Strengthening nickname is compound noun combined "perver" that means feeder, discipliner, and trainer in Farsi/Persian also pseudonym in Arabic. The meaning of Perver as feeding metaphorically, it will be more accurate when we need to think way of strengthening the poet. In this research, we have observed what is strengthening nickname, how to do, types, which rhetorics holds, and what information about the poet from in collection of biographies (tezkire) about this term. Afterwards, also observed couplets that examples for strengthening nickname in a number of divan literature. Based on these observed sample couplets, after enlightened questions about what is strengthening nickname, types, type of features, we will inform about importance and position on Classical Turkish Poetry in our research.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Poet, Pseudonym, Strengthening Nickname.

GİRİŞ

Arapça "saflık, hâlislik, gönül temizliği" anlamlarına gelen "halâs" kelimesinden müştak olan mahlas kelimesi, sözlük anlamı itibarıyla "kurtulacak", "sığınılacak" yer demektir. "Halasa" (=ayrılmak, münferit kalmak, tenhâya çekilmek), "ehlâsa, yuhlisu" (=has kılmak, hâlisleştirmek, seçmek), "muhtlisun" (=seçilmiş, arınmış) (Kur'ân Lugati, 1989, 171) gibi müştak kelimelerin anlamlarından yola çıkarsak mahlas kelimesini seçilmek, ayrılmak, farklı olmak, belirgin olmak, anlamlarıyla ilişkilendirmek gerekir. Şiirde belli bir yer edinmeyi, diğer şairlerden ayrılmayı amaçlayan şair, muhtemelen bu düşüncelerle bir isim seçmektedir ki mahlas kelimesini bu açılardan yorumlamak doğru olacaktır (Yıldırım, 2006, 11).

Bu kelime için Türkçe sözlüklere bakıldığında Ferit Devellioğlu'nda 1. Eskiden şairlerin şiirlerinde kullandıkları ad. 2. Bir kimsenin ikinci adı (Devellioğlu, 1970, 567). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde "Asıl addan başka kullanılan ikinci ada verilen addır (Pakalın, 1983, 3813)." Edebiyat Lügati'nde ise "Bir şairin asıl adından başka edebiyatta kullandığı isim (Tahirü'l-Mevlevî, 1994, 94)." gibi manalar içerdiği görülür.

* Sakarya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Klasik Türk Edebiyatı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi.

Klasik Türk Şiiri'nde şairin eserinin sonuna bir nevi kendi imzasını atması şeklinde de nitelendirilen mahlasın, Türk Edebiyatı'na İran Edebiyatı'nın tesiriyle geçtiği kabul görmektedir (İsen, 1997, 195). Divan Şiiri geleneğinde şairin şiire başlamadan önce kendine münasip bir mahlas seçmesi (tahallus) şairliğin ilk basamağı olarak görülürdü. Şairlerin psiko-sosyal açıdan iyi ve güzel manalı Arapça ve Farsça bir kelimeye nispet yâ'sı ekleyerek teşkil ettikleri mahlaslar,¹ kullanıldıkları beyte özellik katarlar ve beytin "mahlas beyit" veya "tâc beyit" adıyla anılmasını sağlarlardı (Açıkgöz, 1989, 59). Bunun yanı sıra şairin seçmiş olduğu mahlas onun hakkında birtakım ipuçları verir. Kişiliğini, dünya görüşünü, psikolojik yahut fiziksel özelliklerini, eğitim durumunu veya mesleğini aksettirir. Ömer Faruk Akün, İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı "Divan Edebiyatı" maddesinde şairlerin mahlas alma ve seçmedeki kriterlerini on bir başlık altında tasnif etmiştir (Akün, 1994, 395-396).

1. Psikolojik bir tutum ve özelliği aksettirenler: Fevrî, Huzûrî, Gamî, Neşâtî, Zârî, Sükûnî...
2. Kazanılmış bir meziyeti, alışkanlık haline gelmiş bir davranışı bildirenler: Bezmî, Mahremî, Hemdemî, Ülfetî, Duâyî, Şükrî, Kabûlî, Gayretî, Ümîdî...
3. Üstünlük iddiası olanlar : Ulvî, İzzetî, Bülendî, Kebîrî, Hâkânî, Ferîdî...
4. Kendilerini cennete yaraşır, ilâhî makama yakın bulanlar: Adnî, Firdevsî, Riyâzî, İlâhî, Ledünnî, Kurbî, Yakînî...
5. Tabiatın alınanlar: Bahrî, Âbî, Fezâyî, Şemsî, Mihrî, Ahterî, Ra' dî, Andelîbî, Kebûterî...
6. Mahviyet, kendini hor görme, bir düşkünlük hali, bir hayat arzusu veya talihsizlik bildirenler: Gubârî, Hâkî, Zaîfî, Sâilî, Fakîrî, Garîbî, Cüdâyî, Aczî, Mahvî, Helâkî, Cefâyî, Günâhî, Özrî...
7. Bir kavram etrafında toplananlar: Bedî, Beyânî, Fehmî, Fikrî, Lisânî, Nutkî, İlmî, Fünûnî...
8. İntisap edilen bir şahsiyetten veya babanın meslek ve payesinden gelenler: Askerî, Ca'ferî, Destârî, Gülşenî, Mekkî, Mîrî, Muîdî...
9. Doğrudan doğruya meslekleriyle hüner sahibi oldukları iş ve sanatlardan alınanlar: Kâtibi, Harîrî, Kandî, Nakşî, Şehdî, Huffî...
10. Sadece isim yapısında olanlar: Nedîm, Selîm, Sâlim, Âsım...
11. Yer adlarından alınanlar: Rûmî, Gülşehrî, Niksârî...

Şairler mahlaslarını çoğu zaman kendileri seçerlerdi. Bunun yanı sıra şairin mahlasının başka bir şair tarafından verildiği de görülürdü. Bu durum şifahen olabildiği gibi edebî bir tür olarak adlandırılan mahlas-nâmeler eşliğinde de olabilmekteydi. Mahlas-nâme denilince akla gelen ilk isim Hoca Neş'et'tir. Klasik Türk Edebiyatı'nda Hoca Neş'et'in yazdığı mahlas-nâmelerle şiire başlayan şair sayısı 16'dır. Bu şairler arasında Şeyh Galib de ilk mahlası olan Es'ad'ı Hoca Neş'et tarafından almıştır. Yine Gelibolulu Âlî'nin Nef'î için, Eşref Paşa'nın Namık Kemal için kaleme aldıkları mahlas-nâmeler meşhurdur (Bkz. Yıldırım, 2006, 115-218).

Kimi şairler, şiirlerinde mahlaslarını tevriyeli bir şekilde kullanmışlardır. Buna hüsn-i tahallus denilmektedir. Şair böylece mahlasını daha dikkat çekici ve daha etkileyici kılmaktadır. Nedîm mahlasını aşağıdaki beyitte bu şekilde kullanır:

Çeşmânımı öğrensem o kâfirce nigâhın
Bir lahza Nedîm-i nîgeh-i pür-fenin olsam

(Macit, 1997, 317, G83/6)

(O gaddarca bakışlı gözlerini öğrensem. Bir an çok hileli bakışının dostu olsam.)

Aşağıdaki beyitte Fuzûlî de mahlasını tevriyeli kullanmıştır:

Vâ'iz bize dün düzahı vasf itdi Fuzûlî
Ol vasf senin külbe-i ahzânın içündür

(Akyüz, 1990, 181, G105/7)

(Ey Fuzûlî! Dün vâiz bize cehennemi anlattı. O anlattığı senin hüznler kulüben içindir.)

Bu yazıda mahlasla ilgili asıl üzerinde durulacak husus Klasik Türk Şiiri'nde bir söz geleneği haline gelmiş olan "mahlas-perverlik/mahlas-perverî" üzerine olacaktır. Bu kavramla ilgili yayımlanmış şuarâ tezkirelerinin taranması sonucunda elde edilen bilgiler üç farklı türde mahlas-perverliğin olduğunu göstermektedir. Bu türler sırasıyla şu şekilde adlandırılmıştır: Gerçek İsim ile Mahlas-Perverlik, İsim Benzerliği ile Mahlas-Perverlik, Mahlas Kelimesi ile Mahlas-Perverlik.

¹Nisbet yâ'sı almamış Nedîm, Fehîm, İzzet, Nevres gibi mahlaslar da görülür.

1. Gerçek İsim ile Mahlas-Perverlik

Künhü'l-Ahbâr'ın Rızâyî bahsinde; "İsmi Mahmûd babaları Yeşilzâde dimekle ma' rûf kuzât a' dâdından ma' bûd kimse idi. Mahlas-perverlik san'atını mühründe hatm itmiş idi. Ya'nî ki bu makûle bir beyt diyüp hâtemine kazdırmışdı:

Bende-i hâcegân-ı sadr-ı şuhûd
Hâk-i râh-ı Rızâ Baba Mahmûd"

(İsen, 1994, 221)

(Şuhûd makamındaki hocaların kölesi, Rıza Baba'nın ayak toprağı olan Mahmud)

Rızâyî ile ilgili tezkirede geçen bu bilgiler onun asıl adının Mahmud olduğunu bildirmektedir. Mahlas-perverliğe örnek olarak verilen bu beyitte şairin gerçek adını zikrettiği için mahlas-perverlik yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu beyit gerçek isimle mahlas-perverliğin ulaşabildiğimiz ilk örneğidir.

2. İsim Benzerliği ile Mahlas-Perverlik

Mahlas-perverliğin bu türündeki örnek beyit Riyâzü's-Şu'arâ'da bulunmaktadır. Eserin Sâni Beg bahsinde şu bilgiler mevcuttur: "İstanbulî Cân Memidür. Zümre-i sipâh-ı zafer-penâhdandır. Nitekim mahlas-perverî idüp dimişdür:

Nazm
Mihir-i kelâm-ı pākūme hep müşterî cihân
'Asrumda ben Muhammed-i 'Assâr-ı Sâniyem"

(Açıkgöz, 2017, 97)

(Dünya, kusursuz sözlerindeki aşka daima müşteridir. Çağırda ben ikinci Muhammed-i Assârım.)

Sâni bu beyitte kendi şiirini övmekte ve kusursuz diye nitelendirdiği sözlerindeki sevgiye tüm dünyanın müşteri olduğunu yani ona rağbet gösterdiğini söylemektedir.

Bu özelliğiyle de kendi çağında ikinci Muhammed-i Assâr olduğunu dile getirmektedir. Muhammed-i Assâr İran'ın meşhur şairi Selmân-ı Savecî'nin çağdaşdır. Mihr ü Müşterî adlı meşhur bir mesnevisi vardır (Bilgin, 1991, 504). Sâni'nin de asıl adı Mehmedîdir. Mehmed ismi, Muhammed ismiyle aynı olduğu için Osmanlı Türkçesinde yazılışları da aynıdır. Buna binâen Sâni ile Muhammed-i Assâr arasında isim benzerliği vardır. Şair bu isim benzerliğini vesile kılarak şiir söylemedeki kabiliyetini övmek amacıyla mahlas-perverlik yapmıştır. Ayrıca beyitte mihr ve müşterî kelimeleriyle Assâr'ın mesnevisine çağrışımında bulunmuş ve bu durumu pekiştirmiştir. Şair bu beyitteki mahlas-perverliği mahlası, gerçek ismi ve adaşı olduğu meşhur şahsiyet ekseninde yapmıştır.

Bu türdeki mahlas-perverliğin bir başka örnek beyiti Dede Ömer Rûşenî Dîvânı'nda karşımıza çıkmaktadır:

Gelmez 'Ömer-i Rûşenî olan yire münkir
Şeytân-ı la'î'n kaçdugiçün zıll-ı 'Ömerden

(Aydemir, 1990, 189, G57/7)

(Lanetlenmiş Şeytan, Hz. Ömer'in gölgesinden kaçtığı için, inkarcı da Ömer Rûşenî'nin olduğu yere gelmez.)

Tasavvuf erbabı bir şair olan Rûşenî'nin asıl adı Ömerîdir (Kocatürk, 1968, 119). Halvetî tarikatının Rûşenî kolunu tesis etmiştir (Aydemir, 1990, 15). Beyitte kendisini isim benzerliği olan, vakar ve heybetli kişiliğiyle gölgesinden şeytanın korkup kaçtığı (Akkuş, 2000, 152) Hz. Ömer ile özdeşleştirmiştir. Kendisinin de bu hal üzere olduğunu imâ edip inkarcıların kendisinden kaçtığını söylemiştir. Böylece şair aynı beyitte hem mahlasını, hem gerçek ismini hem de kendisiyle isim benzerliği olan Hz. Ömer'i zikretmiş, bu şekilde mahlas-perverlik yapmıştır.

Diğer bir örnek Ahmedî Dîvânı'nda mevcuttur:
Od bigi yanar-iken Ahmedînün nâlesin
İşiden dir "inne İbrâhime evvâhun munîb"

(Akdoğan, 2008, 249, G63/7)

(Ahmedî ateş gibi yanarken iniltisini duyan "Gerçekten İbrahim çok halim, çok içli, Allah'a yönelen biriydi." der.)

Ahmedî'nin ilâhî aşkı konu edildiği bir gazelinden alınan bu beytinde Kur'ân-ı Kerim'in Hûd suresinde (11/75) geçen "inne İbrâhime evvâhun munîb" ayetine iktibas vardır. Mealen "Gerçekten İbrahim

çok halim, çok içli, Allah'a yönelen biriydi." (Selvi, 2012, 338) anlamına gelen ayetin tefsirinde; meleklerden Lut (a.s) kavminin *helâk olacağını duyan İbrahim peygamber, onlarla sözlü mücadeleye girmiştir. Ve bu durumda Allahu Teâla İbrahim peygamberin çok halim, çok samimi ve kendisine yönelen biri olduğunu buyurmuştur* (Selvi, 2012, 338-339). Bu bilgiler ışığında beyite bakıldığında asıl adı İbrahim (Kut, 1989, 165) olan Ahmedî de aşk ateşiyle yanarken iniltilerini duyan kişi, Ahmedî'nin İbrahim peygamber gibi çok halim, çok samimi ve Allah'a yönelen biri olduğunu göreceğini ve "inne İbrâhîme evvâhun munîb" ayetini hatırlayıp dile getireceğini söylemiştir. Bu beyitteki mahlas-perverlik şairin mahlası, gerçek ismi ve İbrahim peygamber ekseninde icrâ edilmiştir.

Diğer bir örnek ise Latîfî Tezkiresi'nin (Canım, 2000, 521) Mevlânâ Necâtî bahsinde ona atfedilen şu beyittir:

Necâtî'nün dirisinden ölisi Ahmedün yegdür
Ki 'İsâ göklere ağsa yine dem urur Ahmedden

(Ahmet'in ölüsü Necâtî'nin dirisinden iyidir. Zira İsa göklere yükselse (de) yine Ahmetten söz eder.)

Latîfî Tezkiresinde bu beyit hakkında şöyle bir olay nakledilir: Ahmet Paşa'nın vefatından sonra bir mecliste, her ikisinin birer beyti üzerinden Necâtî ile Ahmet Paşa'nın üstünlüğü hakkında konuşuluyordu. Bu konuşmaya denk gelen Necâtî, bu durum kendisinden sorulunca irticâlen yukarıdaki beyti söylemiştir (Canım, 2000, 520-521). Şairlikte Ahmet Paşa'yı kendisinden üstün gördüğünü dile getirdiği bu beyitte, durumu Klasik Türk edebiyatında bir mazmun olan Hz. İsa'nın (a.s) göğe yükselmesi ve Miraç'ta Hz. Muhammed'le (s.a.v) görüşmesini ilişkilendirerek işlemiştir. Peygamberimiz Miraç'ta Hz. İsa ile konuşmuş, Hz. İsa O'na ümmet olma ve onun naatını ezberleme arzusu içinde olmuştur (Kiraz, 2014, 269). Buna binâen asıl adı İsa (Canım, 2000, 521) olan Necâtî de Ahmed Paşa'nın ölüsünün kendi dirisinden daha üstün olduğunu söylemiştir. Tıpkı göklere yükselen Hz. İsa'nın Hz. Ahmed'den -Peygamberimizin diğer bir ismi-bahs etmesi, onun naatını söyleme iştiafında olması gibi kendisinin de şairlikte göklere yükselse bile yine de Ahmed Paşa'dan- söz edeceğini, bir nevi onun şiirlerini okuyacağını dile getirmiştir. Bu mütevâzılıkla şairlikteki hünerini gösteren Necâtî, bunun yanında beyitte bir de mahlas-perverlik yapmıştır. Bunu diğer örneklerde açıklandığı gibi beyitte mahlasını, gerçek ismini ve Hz. İsa'yı beraberinde işleyerek yapmıştır.

Diğer bir örnek beyit Hatâyî Dîvânı'nda geçer:

Menem bunda Hatâyî Hayder oğlu
Çü İsmâ' il gibi kurbâne geldim

(Ergün, 1956, 157, G147/5)

(İsmail (a.s) gibi kurban (olmaya) geldiğimden burada Hayderoğlu Hatâyî benim.)

Şiirlerini Hatâyî mahlasıyla kaleme alan Şah İsmail, bu beyitte Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in kurban olma hadisesine telmihte bulunmuştur. Hatâyî'nin gerçek adı İsmail olup (Ergün, 1956, 5) Hz. İsmail ile arasında isim benzerliği vardır. Rivayete göre İbrahim Peygamber Allah'tan bir erkek çocuk istedi. Ve "Eğer bir erkek çocuk verirsen onu senin aşkına kurban edeceğim." dedi. Sonra Allah ona Hz. İsmail'i verdi. Büyüyünce Hz. İbrahim nezrini unuttu. Bir gece rüyasında Hz. İbrahim'e "Yâ İbrahim Allah'a ettiğin ahdi yerine getir." denildi. Hz. İbrahim oğlunu alıp dağa çıktı. Dağ titredi. Nihayet Hz. İbrahim, Hz. İsmail'i yatırdı. Ve kurban etmek için ağlaya ağlaya bıçağı boğazına bastırdı. Bıçak derhal tersine döndü. İkinci defa tekrar kuvvetle bastırdı. Bu defa bıçak ikiye bölündü. O sırada Allah, Cebrâil (a.s) vasıtasıyla oğlunun yerine kurban etmek üzere bir koç gönderdi. Bu suretle Hz. İsmail kurtuldu (Levend, 1984, 112). Beyitte kendisini Hz. İsmail ile ilişkilendiren Hatâyî -Şah İsmail-, Hz. İsmail gibi Allah aşkına kurban olmaya geldiğini söylemiştir. Bu suretle beyitte mahlasını, gerçek ismini ve Hz. İsmail'i zikr ederek mahlas-perverlik yapmıştır.

Mahlas-perverliğin bu türünde şair sadece isim benzerliği münasebetiyle bir şahsiyete telmihte bulunarak değil bazen dini bir ay adını bile vesile kılmaktadır. Bu durumda önemli olan beyitte isim benzerliğinin kastedilen manaya uygun olmasıdır.

Aç tutdı nâzenînümi kaç gün Behiştîyâ
Bilmem niçe alam Ramazân'dan ben intikâm

(Aydemir, 2018, 378, G357/5)

(Ey Behiştî, Ramazan kaç gün (boyunca) nazlımı aç bıraktı. Ramazan'dan nasıl intikam alayım bilmem?)

Asıl adı Ramazan (Bilge, İnal, 1951, 370) olan Behiştî, Ramazan ayında oruç tuttuğu için nazlı diye nitelendirdiği nefsinin kaç gün boyunca aç kaldığını dile getirmiştir. Devamında Ramazan'dan nasıl bir intikam alacağını söylemekle hem Ramazan ayını kastetmiş hem de kendisini kastederek nefsinin aç bırakmakla kendisinden nasıl intikam alacağını bilmediğini söylemiştir. Bu suretle mahlasının yanında hem Ramazan ayını hem de kendisini kast ederek mahlas-perverlik yapmıştır.

3. Mahlas Kelimesi ile Mahlas-Perverlik

Mahlas-perverliğin tespit edilen son türüne örnek beyit yine Riyâzî'ş-Şu'arâ'da karşımıza çıkmaktadır. 'Arşî-yi Diger bahsinde şu bilgiler mevcuttur: "Yenipazarlı Muhammed Çelebidür. Mahlas-perveri idüp dimişdür:

Beyt
Gulgul-i şî'r-i men be-'arş resîd
Z'ân sebeb şüd tahallüsem 'Arşî"

(Açıkgöz, 2017, 226)

(Benim şiirimim sesi arşa ulaştığından mahlasım 'Arşî oldu.)

Mahlas-perverliğin bu türündeki örnek beyitte şair, tâc beyitinde mahlasıyla beraber mahlas kelimesini de geçirerek mahlas-perverlik yapmıştır. Ve bunu Farsça bir beyitinde gerçekleştirmesi bize mahlas-perverliğin sadece Türkçe beyitlerde olmadığını göstermektedir. Beyite bakıldığında Arşî, şiirinden çıkan sesin arşa ulaştığını ve bu sebepten mahlasının Arşî olduğunu söylemektedir. Mana itibarıyla Arşî; arşa ait, arşla ilgili manalarına geldiğinden beyitte tekrar "arş" kelimesinin geçmesi şairin mahlasını kuvvetlendirmiştir. Doğrudan mahlasıyla ilişkili olan bu durum bize mahlas-perverliğin bu şekilde yapıldığını göstermiştir.

Helâkî'nin şu beyti mahlas-perverliğin bu türüne örnektir:
Derd ile bu Helâkîyi dâim helâk idüp
Şol âfet-i zamâne ki Berber 'Alisidür

(Çavuşoğlu, 1982, 28, Tah/8 B.5/2)

(Bu Helâkî'yi dert ile daima perişan eden zamanın can yakıcı güzeli şu Berber Ali'sidir.)

Helâkî, beyitte Berber Ali'yi hem yüz güzelliğiyle hem de "Berber 'Alisidür" deyip 'Alî isminin manasıyla berberlerin büyüğü, yücesi diye övmüştür. Beyte mahlas-perverlik açısından baktığımızda şairin mahlası olan Helâkî mana itibarıyla; perişan olan, mahvolan manalarına gelmektedir. Şair beyitte mahlasıyla doğrudan ilişkili olan helâk (perişanlık, mahv olma) kelimesini tekrar kullanarak mahlas-perverlik yapmıştır.

Diğer bir örnek beyit Avnî'ye aittir:
Her ne denlü cürmüne hadd ü nihâyet yogsa
'Avniyâ kat' eyleme sen avn-i Rahmândan ümîd

(Nurdoğan, 2014, 139, G9/5)

(Ey Avnî, her ne kadar (işlediğin) günahının sınırı ve sonu yoksa da sen esirgeyici olanın yardımından ümidini kesme!)

Sultanlığının yanı sıra Avnî mahlasıyla da şiirler kaleme alan Fatih Sultan Mehmet bu beytinde kendisine yönelerek her ne kadar işlemiş olduğu günahının sınırı ve sonu olmasa da esirgeyici ve bağışlayıcı olan Allah'ın yardımından ümit kesilmemesi gerektiğini söylemiştir. Mahlas itibarıyla Avnî; yardımla ilgili, yardıma ait, manalarına gelmektedir. Binâenaleyh beyitte tekrar yardım manasına gelen "avn" kelimesi kullanması mahlasını beslemektedir. Bu şekilde mahlas-perverlik yapmıştır.

Diğer bir örnek beyit Ravzî'den:
Sanemâ ravza-i Ravzî de dinildi bu gazel
Sana beş gül getirür her biri andan gonce

(Aydemir, 2007, 423, G483/5)

(Ey put, bu gazel Ravzî'nin bahçesinde söylendi. Sana her biri birbirinden gonca beş gül getiriyor.)

Ravzî'nin gonca redifli bir gazelinden alınan bu beyitte Ravzî, sevgiliye mecâzen çok güzel manasına gelen put kelimesiyle hitap ettikten sonra bu gazelinin kendi bahçesinde söylendiğini dile getirmiştir. Ayrıca gazel toplamda beş beyitten oluşması hasebiyle beyitleri her birini birbirinden gonca -açılmamış en makbul gül- beş gül diye nitelendirip sevgiliye getirdiğini söylemiştir. Beyitteki mahlas-perverlik Ravzî- ravza kelimelerinin birbiriyle ilişkisi neticesinde olmuştur. Mana bakımından Ravzî; bahçeye ait manasına geldiğinden ravza-i Ravzî terkibi bahçeye ait olanın bahçesi manasına gelmektedir. Bu suretle Ravzî, ravza kelimesini kullanarak mahlasını güçlendirmiştir. Mahlas-perverlik yapmıştır.

Mahlas-perverlik kavramıyla ilgili ele alınan tüm bu örneklerden yola çıkarak şu tanım yapılabilir: Şairin bir beyitte gerçek ismini zikr etmesi, mahlas beyitinde isim benzerliği olduğu meşhur bir şahsiyet, ay

adı vb. ile beraber gerçek ismini zikretmesi ve mahlas beyitinde mahlas kelimesini geçirerek mahlasını kuvvetlendirmesine mahlas-perverlik denir.

Sonuç

Klasik Türk Şiiri'nde ustaca söz söylemede birbirleriyle yarışan şairler, başlı başına bir hüner sayılabilecek mahlas-perverlik için gerçek isimlerini ve mahlas kelimelerini birer vesile kılımlardır. İsim benzerliği yoluyla yapmış oldukları mahlas-perverliklerindeki telmih sanatını sadece meşhur bir şahsiyeti hatırlatmak için yapmamışlar bunun yanında gerçek hüviyetlerini de hissettirmişlerdir. Aynı şekilde mahlas kelimesi ile mahlas-perverliklerindeki iştikak sanatını salt bir söz sanatı yapma amacıyla yapmamışlar mahlaslarını kuvvetlendirme amacı da gütmüşlerdir. Mahlas-perverlik ile mahlaslarını güçlendirmelerinin yanı sıra beyitlerinin mana yönünü de zenginleştirmişlerdir. Yazının sınırları çerçevesinde konunun anlaşılması için yeterli görülen tüm bu örnek beyitlerin dışında mahlas-perverliğin başka örnekleriyle de karşılaşmıştır. Bu durum, mahlas-perverliğin Klasik Türk Şiiri'nde bir söz geleneği haline geldiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Namık (1989). *Divan Şairlerinde Mahlas Meselesi*. *Milli Eğitim Dergisi*, S. 88, s. 59.
- Açıkgöz, Namık (2017). *Riyâzû'ş-Şuara*. Ankara: Kültür Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> adresinden alınmıştır. [erişim tarihi: 28.10.2018]
- Akdoğan, Yaşar (2008). *Ahmedî Dîvân*. Ankara: Kültür Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> adresinden alınmıştır. [erişim tarihi: 28.10.2018]
- Akkuş, Metin (2000). *Divan Şiirinde İnsan 1*. Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yay.
- Akün, Ömer Faruk (1994). *Divan Edebiyatı. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c.9, s. 395-396). İstanbul: TDV Yay.
- Akyüz, Kenan (1990). *Fuzûlî Dîvânı*. Ankara: Akçağ yay.
- Aydemir, Semra (1990). *Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri ve Divan'ının Tenkidli Metni*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydemir, Yaşar (2018). *Ramazan Behiştî Dîvânı*. Ankara: Kültür Bakanlığı e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> adresinden alınmıştır. [erişim tarihi: 28.10.2018]
- Aydemir, Yaşar (2007). *Ravzî Divanı*. Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Bağdatlı İsmail Paşa (1951). *Hediyyetü'l-Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musanîfin*. (Haz. Kilisli Rifat Bilge ve İbnül'-emin Mahmud Kemal İnal), İstanbul: MEB yay.
- Bilgin, Orhan (1991). *Assâr-ı Tebrîzî. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. 3, Ankara: TDV Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1982). *Helâkî Dîvân (Tenkidli Basım)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Devellioğlu, Ferit (1970). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ergün, Sadettin Nuzhet (1956). *Hatâyî Divanı, Edebî Hayatı ve Nefesleri*. İstanbul: İstanbul Maarif Kütüphanesi Yay.
- İbn Acibe el-Hasenî (2012). *Bahrü'l-Medîd Fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Mecîd* (Ter: Dilaver Selvi). İstanbul: Semerkand Yay.
- İsen, Mustafa (1997). *Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler Öterlerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ Yay.
- İsen, Mustafa (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi yay.
- Kiraz, Seydi (2014). *Türk İslam Edebiyatında Bir Peygamber Portresi*: Hz. İsa. *Ekev Akademi Dergisi*, S. 60, s. 269.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1968). *Tekke Şiiri Antolojisi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Kut, Günay (1989). *Ahmedî. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 2, Ankara: TDV Yay.
- Latîfî (2000). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ* (Haz: Rıdvan Canım). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Levend, Âgâh Sırrı (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Yay.
- Macit, Muhsin (1997). *Nedîm Dîvânı*. Ankara: Akçağ yay.
- Nurdoğan, Muhammed (2014). *Fâtih Dîvânı ve Şerhi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Pakalın, M. Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yay.
- Tâhirü'l-Mevlevî (1994). *Edebiyat Lüğati*. (Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu), İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Yıldırım, Ali (2006). *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler*. Ankara: Akçağ Yay.